

**ARAP BAHARI ÖNCESİNDE
KALKINMA SÜRECİNDE SEÇİLMİŞ ÜLKELER BAZINDA
ORTADOĞU EKONOMİLERİ VE TÜRKİYE İLE TİCARİ
İLİŞKİLERİ -II-**

Oğuz KAYMAKÇI*

**MIDDLE EAST ECONOMIES BASED ON CHOSEN
DEVELOPING COUNTRIES AND THEIR ECONOMIC
RELATIONS WITH TURKEY
(BEFORE THE ARABIAN SPRING)**

Öz

Ortadoğu, özellikle sahip olduğu doğal enerji rezervleriyle ve sahip olduğu coğrafî özellik nedeniyle dünya siyaset ve ekonomisinde stratejik bir önem taşımaktadır. Türkiye ise gerek coğrafî ve gerek diğer nedenlerden kaynaklanan yakınlıklarıyla bu bölgenin ayrılmaz ve önemli bir unsurudur. Bundan dolayı Ortadoğu'daki gelişmeler ülkemizi yakından ilgilendirmektedir. Özellikle "Arap Baharı" bölgedeki siyasi yapı üzerinde önemli değişikler oluşturmuştur. Şüphesiz bu gelişmeler hem bölge hem de bölgeden etkilenebilen tüm ülkeler üzerinde önemli ekonomik etkiler oluşturabilecektir.

Çalışma konuyu tam da bu noktadan ele alıp, "Arap Baharı"nın öncesindeki durumu tespit etmeye yöneliktir. Veriler ve gelişmeler ışığında seçilmiş bölge ekonomileri incelenerek, bölge ekonomilerinin Türkiye ile olan ticari ilişkileri değerlendirme kapsamında tutulacaktır. Bu durum Türkiye'nin siyasi ve ekonomik stabilitesi açısından özel bir öneme haizdir.

Anahtar kelimeler: Ortadoğu Ekonomileri, Türkiye Ortadoğu Ticari İlişkileri, Sosyo-ekonomik Kalkınma.

Abstract

Middle East, especially having a high level of natural energy reserves and geographical importance, conveys a strategic significance for world politics and economies. Being geographically close and possessing other important features, Turkey is accounted as an inextricable and important figure of the region. Hence, the progressions in Middle East concern us very closely. Especially The Arab Spring altered the political structure of the region. Inevitably, all these progressions affect economically the countries that are in the region or can easily be influenced by the changes within as a whole.

---

* Sakarya Üniversitesi, İİBF, kaymakci@sakarya.edu.tr

The study grasps the topic right from this point and intends to establish the situation before the “Arab Spring”. By analyzing the economies of the chosen countries under the light of the data and progressions, the trade relations of the regional economies with Turkey is determined to be in the scope of evaluation. This very particular situation possesses an explicit significance concerning the economic and political stability of Turkey.

Keywords: Middle East Economies, Trade Relations Between Turkey and Middle East, Socio-Economic Development.

Giriş

Ortadoğu kelimesi ilk olarak Amerikan deniz istihbaratçısı Alfred Thayer Mahan’ın 1902 yılında ‘The Persian Gulf and International Relations’ adlı makalesinde kullanılmıştır. Makalede, Basra Körfezi’nin deniz hâkimiyeti ve dünya ekonomisi üzerindeki büyük rolünü anlatırken ‘Middle East’ kelimesini Arap Yarımadası ve Hindistan arasında kalan bölge için kullanmıştır. Bu kavram, İngiltere Sömürgeler Bakanlığı bünyesinde ‘Middle Eastern Department’ adıyla bir idari teşkilatın kurulmasıyla dünyada resmîyeti tam olarak kazanmıştır (Şimşek, 2005; 11).

Ortadoğu ekonomileri ve Türkiye ile olan ticari ilişkileri konunun geniş kapsamlı olması nedeniyle iki kısımda ele alınmıştır. Birinci kısımda yer alan ülkelerinden (alfabetik olarak) ilk 7’si diğer bir makalemizde değerlendirilmiştir. İkinci kısmı oluşturan bu çalışmada ise diğer 7 ülke (Lübnan, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün, Yemen) inceleme konusu edilmiş ve Türkiye ile ticari ilişkilerinin boyutlarına değinilmiştir.

Şüphesiz Ortadoğu bölge ve ülkeleri, değerli rezervleri ve coğrafi konumu gibi nedenlerle Gelişmiş Ülkeler başta olmak üzere dünyadaki çok sayıda ülkenin ilgi odağıdır. Bu nedenle “Arap Baharı” ve yaratacağı değişim en az bölge kadar bölgeyi odağında tutan ülkeler için de önem taşımaktadır. Siyasal algının ve demokratik sistemlerdeki değişimin ekonomik yapı ve üretim sistemi üzerinde değişiklikler yaratacağı bilinen ve tartışmasız bir gerçektir.

Çalışmada Lübnan’dan başlayıp Yemen’e kadar olan 7 Ortadoğu ülkesinin makroekonomik ve sosyo-ekonomik izdüşümlerinin yanı sıra ticari ilişkilerinde Türkiye boyutu da yer almaktadır. Makalede ana vurgu, kaotik gelişmeler doğuran “Arap Baharı” öncesinde (2009’a kadar), bölgedeki sosyo-ekonomik durum ve Türkiye ile ekonomik

ilişkilerin gelişimini konu almaktadır. Çalışma bilimsel ve sayısal veriler ışığında bir “durum tespiti” özelliği taşımaktadır. Arap Baharının etkilerinden arındırabilmek amacıyla seçilen veriler 2008 yılına kadar kullanılmaktadır. Veriler ve gelişmeler ışığında yapılan analiz ve değerlendirmeler ülkeler bazında aşağıda sırasıyla yer almaktadır.

1. Lübnan

Suriye ve İsrail ile kara komşusu olan Lübnan’ın Akdeniz’de de kıyıları bulunmaktadır. Yüzölçümü 10.400 km² (Türkiye’nin %1,27’si)’dir. Nüfusu 3,971 milyondur (Türkiye’nin %5,63’ü). Nüfusun dağılımına baktığımızda 0-14 yaş arası %26, 15-64 yaş arası %66,8, 65 yaş üstü %7,2’dir. İç savaş ve çeşitli nedenlerle 15 milyon Lübnanlı ülke dışında yaşamaktadır.

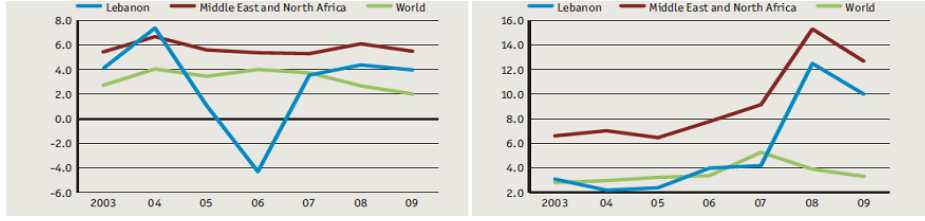
Ülkenin ekonomik açıdan durumunun bir fotoğrafını çekersek aşağıdaki tablo ile karşılaşırız;

Tablo 1. Lübnan’ın Makro Ekonomik Göstergeleri (2007)

Gayrisafi Yurt İçi Hasıla	\$24,64 Milyar Dolar
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (PPP)	\$40,44 Milyar Dolar
Kişi Başi Milli Gelir (PPP)	\$10.300 Dolar
Bütçe Geliri - Gideri	\$6,178 - \$8,35 Milyar Dolar
Cari Hesap Dengesi	\$2,46 Milyar Dolar (-)
GSYİH Sektörel Dağılım	Tarım:5,2% Sanayi:19,4 % Hizmetler:75,4%
İşgücü	1,5 Milyon (Ek 1 Milyon yabancı işçi)
İşsizlik	20 % (2006)
Yoksulluk Sınırı Altı Nüfus	28 % (1999)

Kaynak: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html> adresinden derlenmiştir.

Ülkenin büyüme performansına baktığımızda buraya kadar incelediğimiz tablolardan farklı olarak negatif büyüme rakamlarıyla karşı karşıya kalmaktayız. 2006 da İsrail’in ülkeye askeri müdahalesi yalnızca alt yapıya, turizme, bankacılık sektörüne zarar vermemiş; ekonomik gelişmeye yönelik adımları da engelleyerek alternatif maliyetleriyle beraber ekonominin küçülmesine yol açmıştır.

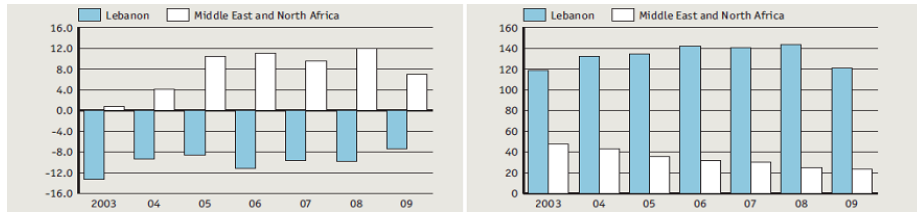

Şekil 1. Lübnan'ın Reel Büyümesinin Seyri(%) - Enflasyon Oranlarının seyri (Ort;%)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report “Lebanon, 2008” sf: 18

Ülkede enflasyon rakamları ise genelde bölge ortalamasının altında ve dünya ortalamasına yakın seyretmekle beraber yapılan geleceğe dönük yansıtımlarda 2008’den itibaren alışılmış %5 üst bandını aşarak enflasyon çift haneli rakamlara yaklaşmıştır.

Bütçe dengesi de bölge ortalamasının aksine açık vermektedir. 2003’ten sonra bütçe açığının GSMH’ya oranı tek haneli rakamlarda seyretmektedir. Bölge ortalamasından önemli bir farkı da dış borçlarda gözükmektedir. Dış borç toplamı GSYİH’sını aşmaktadır.

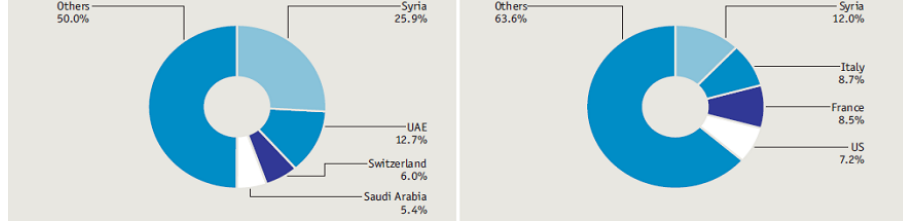

Şekil 2. Lübnan'ın Bütçe Dengesi (GDP'nin%'si)- Toplam Dış Borcu(GDP'nin %'si)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report “Lebanon, 2008” sf: 18.

Ülkenin dış ticaret rakamlarına baktığımızda 2007’de 4,77 Milyar dolar ihracat gerçekleştirmiştir. Ana kalemler olarak otantik mücevherler, inorganik kimyasallar, muhtelif tüketim malları, meyve ve sebze, tütün, yapı mineralleri, elektrikli makineler, tekstil kumaşı ve kâğıdı sayabiliriz. 2007 de yaptığı İthalat miktarı ise 11,93 milyar dolardır. Ağırlıklı olarak petrol ürünleri, araba, medikal ürünler, giysi, et ve canlı hayvan, çeşitli tüketim malları, kâğıt, tekstil, tütün, elektrikli aletler ithal etmektedir (İTO(LÜ), 2004:3).

Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri, İsviçre, Suudi Arabistan önemli ihracat partnerleri olmakla birlikte ithalatının çoğunu Suriye, İtalya, Fransa ve Birleşik Devletlerden yapmaktadır.

Şekil 3. Lübnan'ın Başlıca İhracat Ortakları - Başlıca İthalat Ortakları (2007)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report "Lebanon, 2008" sf: 18.

Ülke ekonomisine ait önemli notlara baktığımızda;

Lübnan ekonomisi göreceli olarak küçük, dışa açık ve büyük ölçüde hizmet sektörü odaklı bir karaktere sahiptir (EIUP(LÜ), 2008: 3). İthalata dayalı olan ekonomide turizm gelirleri ve ülke dışında yaşayan çok sayıda Lübnanlının sağladığı dış transferler önemli yer tutmaktadır. Ekonomisinin ithal ürünlere dayanması ve beraberinde oluşan dış borç stoku kronik ödemeler dengesi bozukluğuna sebep olmuştur (DEİK(LÜ), 2008:2).

Siyasi istikrarsızlar ekonomiyi etkileyebilmekte ve reform sürecinin önüne geçebilmektedir. Örneğin İç Savaş, ulusal üretim kapasitesinin yarıya inmesine neden olarak Lübnan'ın Ortadoğu'daki antrepo ve bankacılık merkezi olma pozisyonunu ortadan kaldırmıştır. Dünya Turizm Örgütü'nün verilerine göre turizm sektörünün GSYH içindeki payı %10-12 arasında olup 300.000 kişiye istihdam sağlamaktadır (DEİK(LÜ), 2008:3-6). Turizm sektörü de içeriden ve dışarıdan kaynaklanan karışıklıklardan olumsuz yönde etkilenmeye oldukça açıktır.

İsrail'in saldırıları da alt yapı ve ekonomiye telafisi zor zararlar vermektedir. Fırsat maliyetleri de dâhil edildiğinde, savaşın Lübnan ekonomisine toplam maliyeti 9,5 Milyar Dolar ile Lübnan GSYİH'nın %40'ına ulaşmaktadır (DEİK(LÜ), 2008:3). Yaratılan yıkımın bir diğer yansıması; 4 milyon nüfusun 1 milyondan fazlasının yoksulluk, 250.000'den fazlasının açlık sınırının altında yaşamasıdır. Şebeke

suyunun %70'i sağlığa zararlı bakteriler içermektedir (İGM(LÜ), 2008: 2-6).

Üretim sektörünün yapısına baktığımızda çimento, hazır yiyecek ve son yıllarda mücevherat Lübnan'ın önde gelen ürünlerini oluşturmaktadır. Doğal Hidrokarbon kaynaklarına sahip olmayışı ve elektriğini ithal etmekte olduğu petrolden sağlaması (DEİK(LÜ), 2008: 7) ülkede üretim maliyetlerini arttıran rekabet gücünü kıran önemli bir unsurdur. Bu ayrıca hava kirliliğine de yol açmaktadır. Başkent yüksek hava kirliliği nedeniyle yüksek risk sınıfına alınmıştır

Türkiye ile Lübnan'ın yaptığı ticaret rakamlarına baktığımızda, Türkiye'nin sürekli fazla verdiği göze çarpmaktadır.

Tablo 2. Yıllara Göre Türkiye- Lübnan Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	129	22	151	107
2001	183	26	209	157
2002	183	41	225	141
2003	147	71	218	76
2004	234	147	381	87
2005	195	144	340	50
2006	240	126	367	113
2007	393	115	509	277

Kaynak: DEİK, Türkiye-Lübnan Ticari ve Ekonomik İlişkileri Raporu, 2008, sf:2.

Türkiye'nin Lübnan'a ihraç ettiği ürünler arasında petrol ve ürünleri, hazır giyim, makineler, dokumacılık ürünleri, hububat, kimyasallar, meyve, sebze ve mamulleri, demir ve çelik, otomotiv sanayi ürünleri ve metal eşya ilk sıralarda yer almaktadır. Türkiye'nin Lübnan'dan ithal ettiği ürünler arasında maden cevherleri ve döküntüleri, kimyasallar, deri, kösele ve ham postlar, makineler, dokumaya elverişli lifler ve döküntüleri, alçı, çimento vb. inşaat malzemeleri, plastikler, meyve, sebze ve mamulleri, kâğıt ve karton ile metal eşya ilk sıralarda yer almaktadır (DEİK(LÜ), 2008: 3). Türkiye'nin toplam ihracatı içinde Lübnan'ın payı %0,37, toplam ithalatı içinde bu ülkeden yaptığı ithalatın payı ise %0,07'dir.

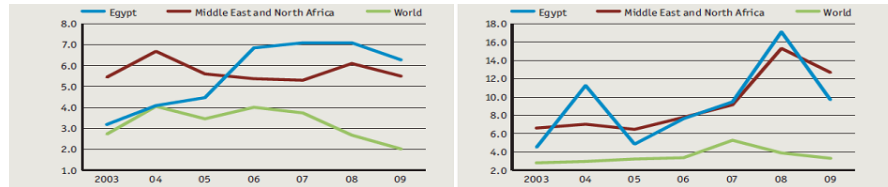
2. Mısır

Afrika ile Asya'nın birleştiği noktada bulunan Mısır; Libya, Sudan ve İsrail ile (çok kısa da olsa Suudi Arabistan'la) kara sınırlarına sahiptir. Ayrıca Kızıl Deniz ve Akdeniz de kıyıları bulunup önemli su yollarından olan Akdeniz ile Kızıldeniz'i bağlayan Süveyş Kanalı'na sahiptir. Yüz ölçümü 995.450 km² (Türkiye'nin %122,2'si) Nüfusu 81,7 Milyon (Türkiye'nin %115,88'i) dur. Nüfusun dağılımına baktığımızda 0-14 yaş arası %31,8, 15-64 yaş arası %63,5, 65 yaş üstü %4,7'dir. Ülkenin ekonomik açıdan durumunun bir fotoğrafını çekersek aşağdaki tablo ile karşılışırız.

Tablo 3. Mısır'ın Makro Ekonomik Göstergeleri (2007)

Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla	\$127,9 Milyar Dolar
Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (PPP)	\$405,4 Milyar Dolar
Kişi Başi Milli Gelir (PPP)	\$5.000 Dolar
Bütçe Geliri - Gideri	\$35,05 - \$44,83 Milyar Dolar
Cari Hesap Dengesi	\$0,5 Milyar Dolar (+)
GSYİH Sektörel Dağılım	Tarım:13,8%Sanayi:38,1 % Hizmetler:48,1%
İşgücü	22,1 Milyon
İşgücü Sektörel Dağılım	Tarım: 32% Sanayi: 17 % Hizmetler: 51%
İşsizlik	9,1 %
Yoksulluk Sınırı Altı Nüfus	20 % (2005)

Kaynak: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> adresinden derlenmiştir.

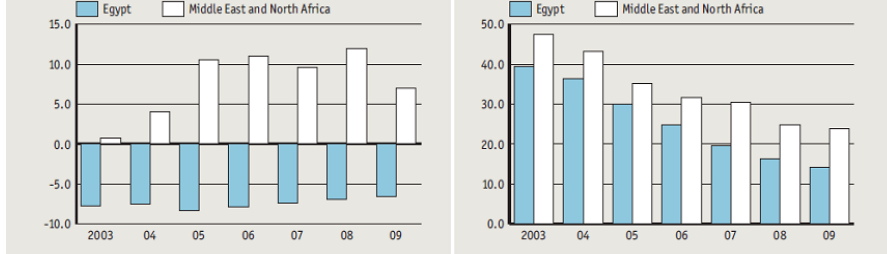

Şekil 4. Mısır'ın Reel Büyümesinin Seyri(%) - Enflasyon Oranlarının Seyri (Ort;%)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report "Egypt, 2008" sf: 21

Reel büyüme rakamlarına baktığımızda dünya ortalamasının üstünde büyüme rakamlarına sahip olduğu ve 2005'ten sonra bölge ortalamasını

da geçtiği görülmektedir. Enflasyon rakamları ise dünya ortalamasının üstünde seyretmekle beraber genelde bölgedeki ortalama fiyat değişimlerine paralellik göstermiştir.

Şekil 5. Mısır'ın Bütçe Dengesi (GSYİH'nın %'si) - Toplam Dış Borcu (GSYİH'nın %'si)

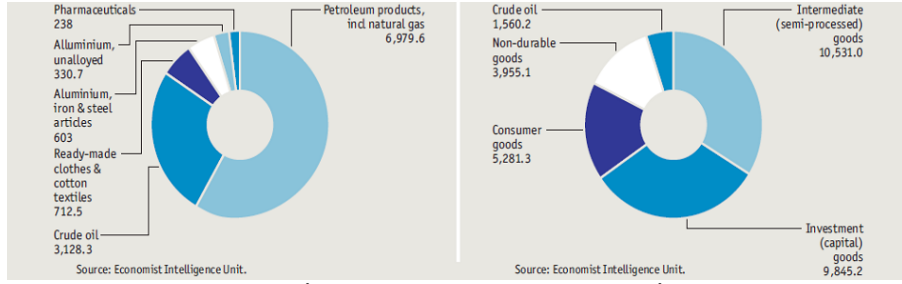
Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report "Egypt, 2008" sf: 21.

Şekil 5'de resmedilen tabloya baktığımızda tek haneli olmakla birlikte bütçe dengesinin GSYİH'ya oranı sürekli negatif eğilimler sergilemektedir. Toplam dış borcunun GSYİH'ya oranı bölge ortalamasından düşük seyretmekte ve bölge ile beraber azalma trendine girmektedir.

Ülkenin 2007 dış ticaret rakamlarına baktığımızda ihracatı \$24,75 Milyar dolardır. Ana ihracat partneri ABD %10, İtalya %9,7, İspanya %7,8, Suriye %5,7, Suudi Arabistan %5, ve İngiltere %4,3'dir. 2007 ithalatı ise 44,95 Milyar dolardır. Ana partnerleri, ABD %11,7, Çin %9,7, İtalya %6,5, Almanya %6,4, Suudi Arabistan %4,8 olarak sıralanmaktadır.

Ülkenin ana ihraç malları petrol ürünleri ve doğal gaz, ham petrol, alüminyum, demir, çelik ve hazır giyim, tekstil ürünleridir. İthalatında ise yarı mamuller, yatırım ve tüketim malları ön plandadır.

Şekil 6. Mısır'ın Başlıca İhracat Malları - Başlıca İthalat Malları - (Milyon \$, 2006-7)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report "Egypt, 2008" sf: 21.

Ülke ekonomisine ait önemli notlara baktığımızda; Mısır ekonomisi ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık ve turizme dayanır. Ekonomide GSYİH'nın yaklaşık yarısını Kamu İdaresi, Turizm ve Süveyş kanalı oluşturmaktadır (EIUP(MI), 2008: 3).

2005 yılı Mısır'ın ekonomisinde bir dönüm noktası olmuştur. Gerçekleştirilen ekonomik ve politik reformlar 2006 yılında da ülke ekonomisini pozitif olarak etkilemiştir. Mısır seçim sistemindeki yapısal reformun onaylanması ve yeni kabinenin iş başına gelmesi bu gelişmelerden en önemlisidir. Zira 2005 seçimleri sonunda kurulan yeni kabinede yer alan 30 bakan içerisinde daha çok özel sektörden gelen işadamı kökenli bakanların bulunması 2006 yılında ekonomideki reformlara da doğal olarak yansımıştır (DEİK(MI), 2008: 7).

Yoksul halkın sorunlarının hafifletilmesi amacıyla devlet benzin, ilaç, ekmek, yemeklik yağ gibi temel ürünlerde bütçeden ciddi sübvansiyon yapmaktadır. Bu nedenle, bütçe açığı ve iç borçlar da giderek büyümektedir (KTO(MI), 2008: 8).

Tarım ürünlerinden ve hayvancılıktan elde edilen gelirin GSYİH'daki payı %20'dir. Mısır'da tarım sektörü tamamen özel sektör tarafından piyasa koşullarında ve ihracata dönük olarak işlemektedir. 2000 yılında dünya uzun elyafı pamuk pazarında Mısır'ın payı %40 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bölgeye kıyasla tarım üretimindeki yüksekliğe rağmen dünyanın en büyük buğday ithalatçıları arasında Mısır 3. sırada yer almaktadır (DEİK(MI), 2008: 11).

Mısır, bölgenin en büyük ilaç sektörüne sahiptir. Sektörde Glaxo, Bristol, Aventis gibi dünya ilaç devlerinin ortak yatırımları bulunmaktadır. Sektör hammadde açısından ithalata bağımlıdır. Mısır otomotiv sektörü ise ekonomik açıdan dikkate değer bir yere sahiptir. Sektör montaja dayalıdır. Sektörde 21 civarında yerli ve yabancı montaj fabrikası bulunmaktadır. Otomobil ithalatında gümrük vergilerinin yüksek olması, montaj sanayini koruyan en önemli unsurdur (KTO(MI), 2008: 14).

Mısır'ın döviz kazandıran en önemli sektörü turizmdir (7,2 milyar dolar). Ancak sektör ani iniş ve çıkışlara, ülke içindeki ve dışındaki olaylardan doğan güvenlik endişesinden etkilenmeye oldukça açıktır (DEİK(MI), 2008: 16). Önemli suyollarından Süveyş kanalının ülke ekonomisine katkısı yıllık 3,6 milyar dolar civarındadır.

Tablo 4. Yıllara Göre Türkiye- Mısır Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	375	140	516	235
2001	421	91	513	329
2002	326	117	428	214
2003	345	189	535	156
2004	471	254	725	217
2005	687	267	954	420
2006	709	392	1101	316
2007	902	679	1581	223

Kaynak: DEİK, Türkiye-Mısır Ticari ve Ekonomik İlişkileri Raporu, sf:1.

Türkiye ve Mısır arasındaki ticari ilişkilere baktığımızda; Türkiye'nin Mısır'a ihraç ettiği kalemlerin arasında demir ve çelik, makine ve ulaşım araçları, petrol ve ürünleri, kimyasallar, tekstil ürünleri, demir-çelik eşya, pamuk yer almaktadır. Türkiye'nin ihracatında payı %0,85 dir. Türkiye'nin Mısır'dan ithal ettiği kalemlerin arasında ise petrol ve ürünleri, hububat, kimyasallar, demir ve çelik, bakır, inşaat malzemeleri, pamuk, gübre ve makineler yer almaktadır. Türkiye'nin ithalatında Mısır'ın payı %0,40'dır. İki ülke arasındaki dış ticarete Türkiye cari fazla vermektedir (DEİKİ(MI), 2008: 2-3).

3. Suriye

Türkiye, Irak, İsrail, Ürdün ve Lübnan'a karadan komşu olan Suriye, Akdeniz'de de kıyılara sahiptir. Yüzölçümü 185.180 km² (Türkiye'nin %22,73'ü) dir. Nüfusu 19,747 Milyon kişidir (Türkiye'nin %28,01'i).

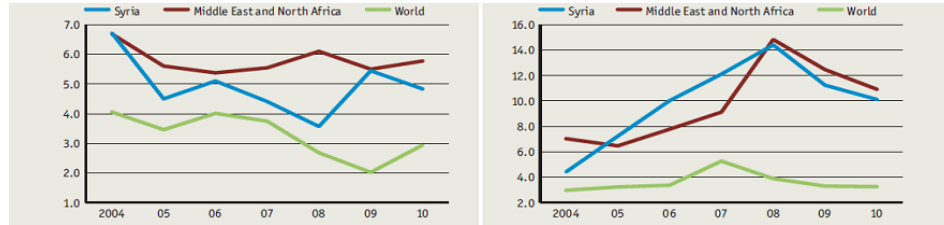
Nüfusun dağılımına baktığımızda 0-14 yaş arası %36,2, 15-64 yaş arası %60,5, 65 yaş üstü %3,3'dür. Ülkenin ekonomik açıdan durumunun bir fotoğrafını çekersek aşağıdaki tablo ile karşılarız.

Tablo 5. Suriye'nin Makro Ekonomik Göstergeleri (2007)

Gayrisafi Yurt İçi Hasıla	\$37,76 Milyar Dolar
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (PPP)	\$90,37 Milyar Dolar
Kişi Başı Milli Gelir (PPP)	\$4.700 Dolar
Bütçe Geliri - Gideri	\$8,393 - \$11,21 Milyar Dolar
Cari Hesap Dengesi	\$0,98 Milyar Dolar (+)
GSYİH Sektörel Dağılım	Tarım:24% Sanayi:27,9% Hizmetler:48,1%
İşgücü	5,462 Milyon Kişi
İşgücü Sektörel Dağılım	Tarım:19,2 % Sanayi:14,5% Hizmetler:66,3%
İşsizlik	9 %
Yoksulluk Sınırı Altı Nüfus	11,9% (2003)

Kaynak: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> adresinden derlenmiştir.

Reel olarak ekonomik büyümelerin seyrine baktığımızda performansı dünya ortalamasının üstünde fakat bölge ortalamasının altındadır. Enflasyon oranları ise 2005'ten itibaren hem bölge hem de dünya ortalamasının üstündedir.

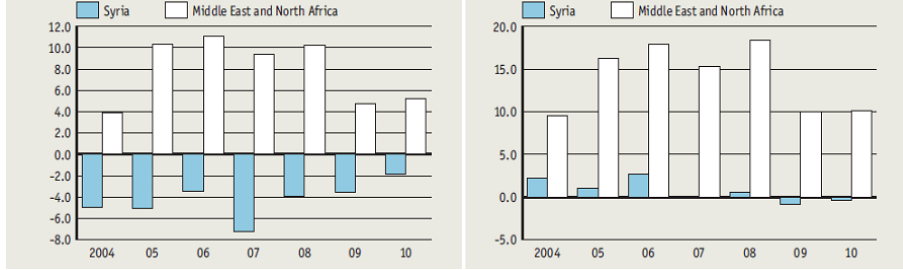

Şekil 7. Suriye'nin Reel Büyümesinin Seyri (%) - Enflasyon Oranlarının seyri (Ort:%)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report "Syria, 2008" sf: 16.

Bütçe dengesinin GSYİH'ya oranı Suriye'de negatif değerlerdedir. Bölgedeki ülkelerin genel olarak fazla verdiği görülmektedir. Cari denge

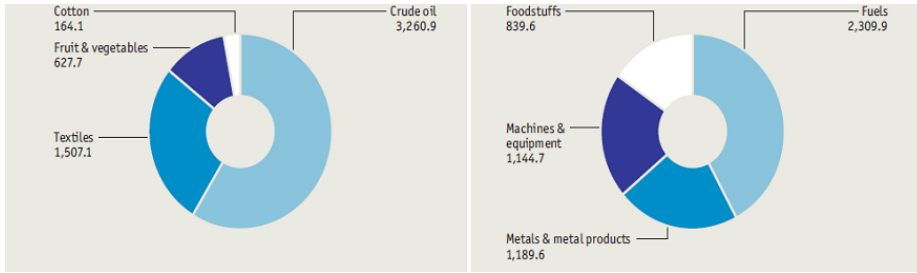
minör bir fazla vermekle beraber yapılan geleceğe yönelik yansıtılarda 2008 sonrası açık vereceği tahmin edilmektedir.

Şekil 8. Suriye'nin Bütçe Dengesi (GSYİH'nin %'si) – Cari Dengesi (GSYİH'nin %'si)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report “Syria, 2008” sf: 16.

Ülkenin dış ticaretine baktığımızda 2007 ihracatı 11,14 Milyar dolar'dır. Ana partnerleri İtalya, Fransa, Suudi Arabistan ve Lübnan'dır. 2007 ithalatı 10,5 Milyar dolardır. Partner ülkeleri Fransa, Almanya, ABD, Türkiye, İtalya, Japonya'dır.

Şekil 9. Suriye'nin Başlıca İhracat Malları - Başlıca İthalat Malları - (Milyon \$, 2006)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report “Syria, 2008” sf: 16.

Ülkenin ihracatındaki ana mal kalemlerine baktığımızda; ham petrol, tekstil, meyve sebze ve pamuktur. İthalatındaki ana mal kalemleri ise; yakıt, makine donanımları, metal ve metal ürünler gıda maddeleri olarak ön plana çıkmaktadır.

Ülke ekonomisine ait genel notlara değinirsek;

Suriye'nin temel gelir kaynaklarını, petrolden elde edilen gelirler, dış yardım, yurtdışında çalışan Suriyeli işçilerin döviz gelirleri ve tarımsal üretim oluşturmaktadır. Suriye, 2000 yılından itibaren serbest pazar ekonomisine geçiş sürecine girerek kamu sektörünün ekonomideki ağırlığını azaltmak üzere birtakım ekonomik reformlar gerçekleştirmeye başlamıştır. Kamu sektörünün bankacılık sektöründeki tekeli sona erdirilerek özel bankaların faaliyetine izin verilmiş, döviz kuru rejimine ilişkin yasa tasarısı kabul edilerek 3 farklı kur politikası yerine tek kur sistemine geçilmiş ve benzin ile akaryakıtta uygulanan sübvansiyonlar indirilmiştir (DEİK(SU), 2008: 1-2).

Azalan petrol üretimine bağlı olarak Suriye'nin takip eden yıllarda petrol ithal eden bir ülke olması beklenmektedir. Azalan doğalgaz ve petrolün önemine değinirsek ülkede Elektriğin %87'si termik ve sadece %13'ü hidrolik santrallerden temin edilmektedir (DEİK(SU), 2008: 2-3).

Tahıl üretiminde Suriye kendi ihtiyaçlarını üretimi ile karşılamakta olup, un üretimi kamu sektörü tarafından yapılmaktadır. Gıda ve tekstilde görüldüğü gibi özel sektör kamunun girmediği alanlarda* faaliyet göstermektedir. Tarım geleneksel olarak istihdamın %30'unu sağlamada pahalı ithal gıdaya olan ihtiyacı azaltmada önemli rol oynamaktadır. İklim şartlarına aşırı bağımlı olsa da tarım zaman zaman ulusal gelirin 1/3 oranına kadar çıkabilmektedir (EIUP(SU), 2008: 16). Hayvancılığın tarım sektörüne katkısı %36, meyve ve tahıl üretiminin katkısı ise sektördeki toplam üretimin yarısından fazladır. Bu üretimin büyük kısmı iç piyasada tüketilmekte olup, tarım ürünleri içinde ihracatı en çok yapılan ürün pamuktur (İGM(SU), 2008: 8).

Ağır sanayide devletin ağırlığı devam etmektedir. Özel sektörün ağır sanayiye katılımına izin verilmekle birlikte, depolama, pazarlama ve fiyatlama gibi alanlardaki devletin kontrolü gelir akımını ve yatırım kararlarını önemli bir şekilde etkilemektedir. Devletin talepteki artışı karşılayamaması karşısında, hükümet ağır sanayiye yönelik özel sektör yatırımlarını artırma çalışmalarına başlamıştır(KTO(SU), 2008: 6).

Suriye ekonomisinde uygulanan kısıtlamaları örneklendirirsek; yatırımcılar, yurtdışından transfer ettikleri sermayeden doğan net kar ve faizleri yılda bir kere yurtdışına transfer edebilirler. Vergileri tahakkuk ettirilen Arap ve yabancı çalışanların maaşlarının %50'si, sözleşme bitimindeki tazminatının %100'ü yurt dışına transfer edilebilir. Suriye'ye

---

* Özel sektör; un yerine makarna, iplik yerine kumaş üretmektedir.

gelen malların doğrudan üretilen ülkeden ithal edilmesi esastır (DEİK(SU),2008: 6-10).

Türkiye ile Suriye arasındaki ticari ilişkilere baktığımızda Türkiye'nin 2004 yılından itibaren sürekli fazla verdiği görülmektedir.

Tablo 6. Yıllara Göre Türkiye- Suriye Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2002	266	506	773	-239
2003	410	413	824	-2
2004	394	357	752	37
2005	551	272	823	279
2006	609	187	796	422
2007	797	376	1174	420

Kaynak: DEİK, Türkiye-Suriye Ticari ve Ekonomik İlişkileri Raporu, 2008, sf:2.

Suriye özel sektörünün küçük ölçekli yatırımlara yönelmesi Türkiye'de üretilen makine, ekipman ve elektrikli cihazlar gibi yatırım mallarına olan talepleri artırmıştır. Suriye ile Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis ve Hatay illerimiz arasında sınır ticareti yapılmakta olup, Suriye'nin bugüne kadar sınır ticareti kapsamında ithalata izin vermemesi nedeniyle bu kapsamdaki ticaret tek taraflı olarak ülkemizin sağladığı tarife tavizleri ile yürütülmektedir (DEİKİKİ(SU), 2008: 1-3).

Türkiye'nin bu ülkeden yaptığı ithalat toplam ithalatının %0,23'ünü bu ülkeye yapmış olduğu ihracat toplam ihracatının %0,75'ini oluşturmaktadır.

4. Suudi Arabistan

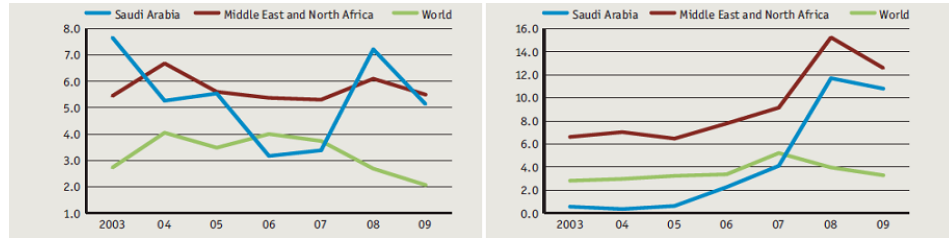
Irak, Ürdün, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar Umman ve Yemen'le karasal sınırları olan Suudi Arabistan; Basra Körfezi ve Kızıl Denizde kıyılara sahiptir. Yüzölçümü 2.150.000 km² (Türkiye'nin %263,93'ü) dir. Nüfusu 28,146 Milyon kişi (Türkiye'nin %39,92'si) olup nüfusun dağılımı 0-14 yaş arası %38, 15-64 yaş arası %59,5, 65 yaş ve üstü %2,5'dir. Ülkeye ait makro ekonomik durum aşağıdaki gibidir.

Tablo 7. Suudi Arabistan'ın Makro Ekonomik Göstergeleri (2007)

Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla	\$376 Milyar Dolar
Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (PPP)	\$546 Milyar Dolar
Kişi Başi Milli Gelir (PPP)	\$19.800 Dolar
Bütçe Geliri - Gideri	\$163 - \$118,3 Milyar Dolar
Cari Hesap Dengesi	\$86,62 Milyar Dolar (+)
GSYİH Sektörel Dağılım	Tarım:3% Sanayi:63,7 % Hizmetler:33,3%
İşgücü	6,563 Milyon Kişi (1/3'i yabancı)
İşgücü Sektörel Dağılım	Tarım:12 % Sanayi:25% Hizmetler:63%
İşsizlik	18 % (Erkekler arası), Genel Nüfus %25+

Kaynak: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html> adresinden derlenmiştir.

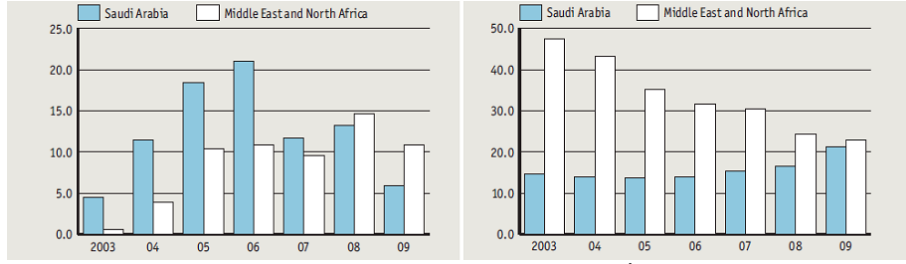
Ülkenin reel GSYİH'sının seyrine bakıldığında genelde bölge ortalamasının, 2006 ve 2007 yıllarında ise dünya ortalamasının altında reel büyüme oranlarına sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 10. Suudi Arabistan'ın Reel Büyümesi (%) - Enflasyon Oranları Seyri (Ort;%)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report "Saudi Arabia, 2008" sf: 19.

Enflasyon oranları ise 2003–2007 yılları arasında dünya ve bölge ortalamasının altında seyretmektedir.

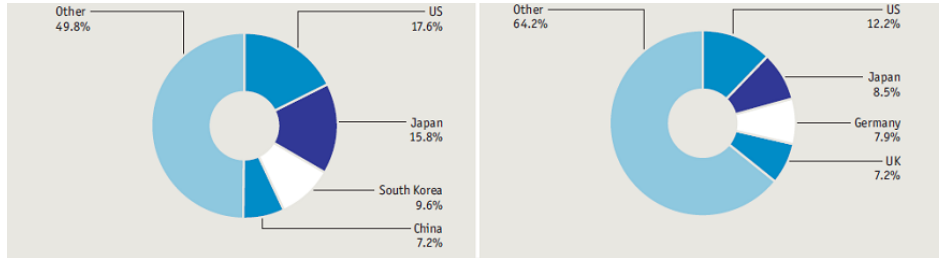

Şekil 11: Suudi Arabistan'ın Bütçe Dengesi (GSYİH'si) – Toplam Dış Borcu (GSYİH %'si)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report “Saudi Arabia, 2008” sf: 19.

Bütçe dengesi fazla vermektedir ve fazlanın GSYİH'ya oranı bölge ortalamasından fazla seyretmektedir. Toplam dış borcun GSYİH'a oranı ise bölge ortalamasına göre düşük seyretmektedir.

Ülkenin dış ticaretine bakıldığında 2007 ihracatı 226,7 Milyar dolar'dır. Bunun %90'mı ham petrol oluşturmaktadır. 2007 ithalatı ise 82,64 Milyar dolardır. Burada ana kalemleri, makine ve donanımları, yiyecek maddeleri, kimyasallar, motorlu taşıtlar ve tekstil oluşturmaktadır. Suudi Arabistan, istatistik bilgilerinin tutulduğu 1967 yılından beri dış ticaret fazlası veren ender ülkelerden birisidir. Bunda petrolün rolü büyüktür (İGM(SA), 2008: 18; İTO(SA), 2006: 4).

Şekil 12. Suudi Arabistan'ın Başlıca İhracat Ortakları-Başlıca İthalat Ortakları (2006)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report, “Saudi Arabia”, 2008, sf: 19.

Ülkenin ihracatında ABD, Japonya, Güney Kore ve Çin önemli ticaret partnerleridir. İthalatındaki partner ülkeleri ise; ABD, Japonya, Almanya ve İngiltere oluşturmaktadır.

Ülke ekonomisindeki önemli notlar ise aşağıdaki gibidir:

Ülke dünya petrol rezervlerinin 1/5'ine sahiptir ve yaklaşık dünya üretiminin 1/7'sini gerçekleştirmektedir. 2005-6 döneminde petrol gelirleri, devlet gelirlerinin %85'e varan bir bölümünü, ihracat gelirlerinin ise %90'a yakın bir bölümünü teşkil etmiştir. Doğal gaz rezervi ile dünyada dördüncü sıradadır. Üretiminde ise 10. sıradadır.

Suudi Arabistan, altın, gümüş, uranyum, demir, bakır, fosfat, kömür, çinko, boksit madenleri açısından da zengin bir ülkedir. Ülkenin petrol üretimine önem vermesi nedeniyle bu madenlerin çıkarılması ve işlenmesi için gereken yatırımlar yapılamamıştır (İGM(SA), 2008: 16).

Tarım üretiminin diğere ülkelere oranla beş kat daha pahalıya gelmesi nedeniyle üretim diğere ülkelere kaymıştır. Devletin elindeki tarım alanları sübvansiyonlara rağmen işletilmemektedir (DEİK(SA), 2008: 8).

Suudi Arabistan'da turizm; hac, iş ve Körfez ülkeleri aralarında gerçekleştirilen eğlence turizmi olarak üç şekilde ele alınmaktadır (DEİK(SA), 2008: 11).

Doğal kaynak zengini diğere bölgelerde görüldüğü gibi yabancı işçi çokluğu burada da görülen sorunlardan biridir (yaklaşık 1/3). Bu konuda yürütölen politikalardan biri; 2005 yılı Eylül ayında çıkartılan iş yasası ile bir işletmenin sahip olduğı işgücünün en az % 75'inin Suudi Arabistan vatandaşı olması zorunluluğı mevcuttur. Mevcut durumda çalışma çağındaki Suudilerin ancak %6,8'i çalışmaktadır. Çalışan Suudiler de genellikle polis, asker ve banka memuru olarak çalışmakta ya da diğere büro işlerini yapmaktadır. Devlet tarafından mutlaka her aileye geçinmeye yetecek bir gelir sağlandığından dolayı halkın büyük bir kısmı gerçek anlamda çalışmamaktadır. Özel mülkiyet hakları açısından ülke incelendiğinde; 2006 yılından itibaren Suudi Arabistan'da yabancı yatırımcı, bir şirketin %100 hissesine sahip olabilmektedir (DEİK(SA), 2008: 4-16; KTO(SA), 2008: 4).

Ucuz enerji; alt yapı, su temini, ulaşım, ev konforu vb alanlarda refahı yükseltmekte ve Suudi Arabistan'ı dünyada kişi başı en çok enerji tüketimine sahip ülkelerden biri haline getirmektedir. Suudi Arabistan hükümetinin ekonomiyle ilgili öncelikli hedefi, daha fazla zenginlik değil, tabii kaynaklara ve yabancı emeğe bağımlılığı azaltarak geleceğe

daha fazla güvenle bakabilmektedir (EIUP(SA), 2008: 19; KTO(SA), 2008: 10).

Türkiye ile ticari ilişkilerine değinecek olursak Türkiye ikili dış ticarete cari açık vermektedir.

Tablo 8. Yıllara Göre Türkiye- Suudi Arabistan Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	386	961	1348	-575
2001	500	729	1230	-229
2002	554	793	1348	-239
2003	740	967	1708	-227
2004	768	1231	1999	-463
2005	961	1888	2850	-927
2006	983	2252	3235	-1268
2007	1486	2439	3926	-953

Kaynak: DEİK, Türkiye – Suudi Arabistan Ticari ve Ekonomik İlişkileri Raporu, sf:1.

Demir-çelik, otomotiv ve yan sanayi, halı, yenilen meyveler, kazanlar ve makineler Türkiye'nin Suudi Arabistan'a ihraç ettiği başlıca ürünlerdir. Mineral yakıtlar ise bu ülkeden yapılan ithalatın yüzde 78'ini oluşturmaktadır (DEİKİKİ(SA), 2008: 3). Türkiye'nin ihracatında Suudi Arabistan'a yaptığı ihracatın payı %1,39; Türkiye'nin ithalatında Suudi Arabistan'dan yaptığı ithalatın payı %1,44 dür.

5. Umman

Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen ve Suudi Arabistan'la kara komşuluğu bulunan ülkenin Arap Denizi ve Basra Körfezinde kıyıları mevcuttur. Yüz ölçümü 309.500 km²'dir (Türkiye'nin %37,99'u). Nüfusu 3,311 milyon kişidir (Türkiye'nin %4,69'u). Nüfusun dağılımı 0-14 yaş arası %42,7, 15-64 yaş arası %54,5, 65 yaş üstü %2,8'dir.

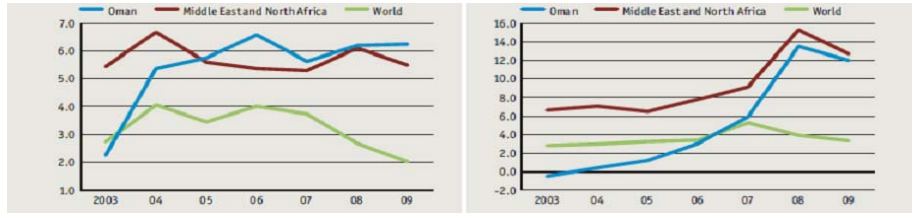
Ülkenin makro ekonomik açıdan durumu tablo 9'daki gibidir.

Tablo 9. Umman'ın Makro Ekonomik Göstergeleri (2007)

Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla	\$40,6 Milyar Dolar
Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (PPP)	\$60,89 Milyar Dolar
Kişi Başi Milli Gelir (PPP)	\$19.000 Dolar
Bütçe Geliri - Gideri	\$14,02 - \$13,68 Milyar Dolar
Cari Hesap Dengesi	\$4,866 Milyar Dolar (+)
GSYİH Sektörel Dağılım	Tarım:2,2 % Sanayi:38,2 % Hizmetler:59,2 %
İşgücü	0,920 Milyon kişi
İşsizlik	15 % (2004)

Kaynak: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mu.html> adresinden derlenmiştir.

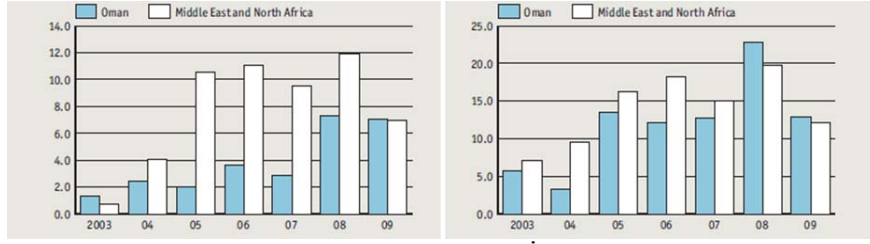
Ülkenin reel GSYİH artışları görüldüğü üzere 2005 yılından itibaren bölge ve dünya ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Fiyat artışları ise bölge ortalamasının altında olmakla birlikte 2006'dan itibaren dünya ortalamasını geçmektedir.

Şekil 13. Umman'ın Reel Büyümesinin Seyri (%) - Enflasyon Oranları Seyri (Ort;%)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report "Oman, 2008" sf: 17.

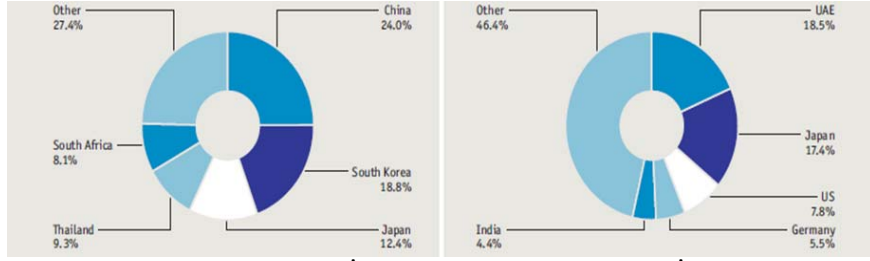
Bölge ortalamasına yetişemese de Umman'ın bütçe dengesinin GSYİH'ya oranı pozitif değerlerdedir. Cari dengesi fazla verse de bölge ortalamasının altında seyretmektedir.

Şekil 14. Umman'ın Bütçe Dengesi (GSYİH'nin %'si) - Cari Dengesi (GSYİH'nin %'si)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report "Oman, 2008" sf: 17.

2007 ihracatı 23,1 milyar dolardır. Başlıca ihraç ürünleri, petrol, re-eksport, balık, metal ve tekstildir. 2007 ithalatı ise 11 milyar dolardır. Başlıca ithal ürünleri makine ve taşıyıcı ekipmanlar, yatırım malları, yiyecek, içecek, çiftlik hayvanları, makine yağı, tütündür (İTO(UM), 2006: 4).

Şekil 15. Umman'ın Başlıca İhracat Ortakları - Başlıca İthalat Ortakları (2007)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report "Oman, 2008" sf: 17.

İhracatında Çin, Güney Kore, Japonya, Tayland, Güney Afrika önemli ticaret partnerleridir. İthalatında ise Birleşik Arap Emirlikleri Japonya, ABD, Almanya, Hindistan temel tedarikçileridir.

Ülke ekonomisine ait diğer ekonomik gelişmelere bakıldığında:

Umman Sultanlığı diğer Körfez ülkelerine nispeten küçük bir ekonomiye sahiptir. GSYİH'sının yaklaşık % 25'ini petrol gelirleri oluşturmaktadır (DEİK(UM), 2008: 3). 2005 yılında GSYİH'nin %1'inden azını oluşturan balıkçılığın, ülke nüfusunun dörtte birine istihdam yarattığı tahmin edilmektedir (İGM(UM), 2008: 11).

Umman'da çalışan yabancı işgücünün toplam işgücü içindeki payı %25 olup bu oran diğer Körfez ülkeleri ile karşılaştırıldığında yine de düşük kalmaktadır. Kamu sektöründe çalışanların %80'i Ummanlı olsa da, özel sektörde çalışan Ummanlı'ların toplam özel sektör çalışanları içindeki payı %20'nin de altındadır. Bunda yerli iş gücü ile yabancı iş gücü arasında 2 kata varan asgari ücret farkı uygulamasının rolü de vardır. Hükümet ekonomi politikasını üç tema üzerinde kurmuştur. Bu temalar; "Ummanlılaştırma" adı verilen yabancı işgücünün yerli işgücü ile değişimi, ekonomiyi çeşitlendirme ve özelleştirme (İGM(UM), 2008: 3-10).

Yatırım ve İhracat Geliştirme Merkezi (OCIPED) yabancı yatırımcılar için gerekli her türlü bilgiyi temin eden bir "one stop shop"* şeklinde çalışmaktadır. Ülkedeki Salalah dünyanın 6. büyük limanı ve aynı zamanda serbest bölge olarak önemli bir ticaret üssü konumundadır. Başlıca yatırımlar petrol, alüminyum ve üre rafinerileri, metanol tesisi, demir-çelik tesisi, çimento fabrikası, petro-kimya tesisleri kurulması için yapılmıştır. Serbest Bölgesinde gerçekleştirilecek sanayi yatırımlarında önemli kolaylıklar** da sağlanmaktadır. Enerjinin önemli girdi olarak kullanıldığı sektörler için Umman'da yapılacak yatırımlar büyük avantaj taşımaktadır. Ayrıca bu bölgelerdeki yatırımlarda yabancı sermaye oranı yüzde 100 olabilmektedir (DEİK(UM), 2008: 6-9).

Ülkenin en önemli sorunu hızla artan genç nüfusa*** iş yaratılamaması ve yeraltı sularının artan hızda tuzlanması ile kaliteli suya ulaşımın zorlaşmasıdır (EIUP(UM), 2008: 13-28).

Türkiye ile arasındaki ticari ilişkilere değinecek olursak; Türkiye ile Umman arasındaki ticaret hacminin son derece düşük olduğu gözlenmektedir. Umman'a yönelik ihracatta başlıca kalemleri demir çelik ürünleri, makineler ve taşıtlar, elektrikli cihazlar, oto lastikleri, halılar, gıda mamulleri ve sebze-meyve teşkil etmektedir. Umman'dan gerçekleştirilen ithalatta ise başlıca kalemleri ilaç hammaddeleri, balık ve deniz ürünleri, çeşitli kimyasallar oluşturmaktadır(DEİKİKİ(UM), 2008: 2).

---

* Yatırımlarla ilgili her türlü bilgi, izin ve sübvansiyonların tek elden alınabildiği merkezler.

** Bu bölgelerde arsa kirası yıllık m² başına 65 sent, elektrik ücreti kwh başına 3-6 sent, su ücreti galon başına 1 sent, gaz ücreti m³ başına 8 senttir.

***25 yaş altı nüfus %52; 35 yaş altı nüfus %82 dir.

Tablo 10. Yıllara göre Türkiye- Umman Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	24	0,02	24,5	24,4
2001	30	0,2	30,9	30,4
2002	31	0,07	31,4	31,3
2003	22	1,2	23,7	21,1
2004	29	1,3	30,4	27,7
2005	39	3,8	43,5	35,8
2006	71	2,1	73,1	68,8
2007*	73*	16*	90,3*	56,6*

*2007 ilk 10 ayın toplam rakamları

Kaynak: DEİK, Türkiye – Umman Ticari ve Ekonomik İlişkileri Raporu, 2008, sf:2.

Türkiye'nin toplam ihracatında Umman'ın payı %0,09, toplam ithalatında ise %0,02'dir.

6. Ürdün

Suudi Arabistan, Irak, Suriye ve İsrail'le kara komşuluğu bulunan Ürdün'ün kıvılcık denizde kıyıları mevcuttur. Yüz ölçümü 89.206 km² (Türkiye'nin %8,79'u) Nüfusu 6,198 Milyon (Türkiye'nin %10,95'i) dur. Nüfusun yaşa göre dağılımı 0-14 yaş arası 32,2%, 15-64 yaş arası 63,7%, 65 yaş üstü 4,1%'dir.

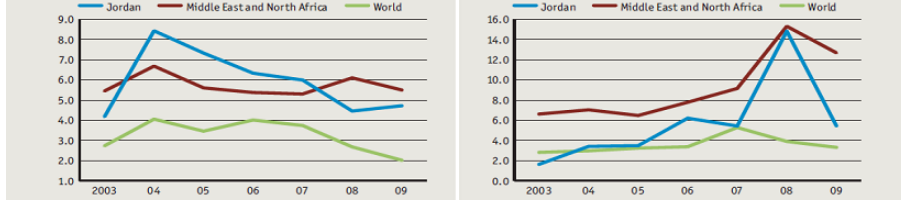
Ülkenin makro ekonomik veriler açısından değerlendirilmesi yapıldığında veriler tablo 11'deki gibidir.

Tablo 11. Ürdün'ün Makro Ekonomik Göstergeleri (2007)

Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla	\$16,1 Milyar Dolar
Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (PPP)	\$28,45 Milyar Dolar
Kişi Başı Milli Gelir (PPP)	\$4.700 Dolar
Bütçe Geliri - Gideri	\$5,117 - \$6,468 Milyar Dolar
Cari Hesap Dengesi	\$2,767 Milyar Dolar (-)
Gsyih Sektörel Dağılım	Tarım:3,5 % Sanayi:10,3 % Hizmetler:86,2 %
İşgücü	1,563 Milyon Kişi
İşgücü Sektörel Dağılım	Tarım: 5% Sanayi: 12,5 % Hizmetler:82,5 %
İşsizlik	13,5% (RESMİ), %35+ (CIA tahmini)
Yoksulluk Sınırı Altı Nüfus	14,2 % (2002)

Kaynak: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/jo.html> adresinden derlenmiştir.

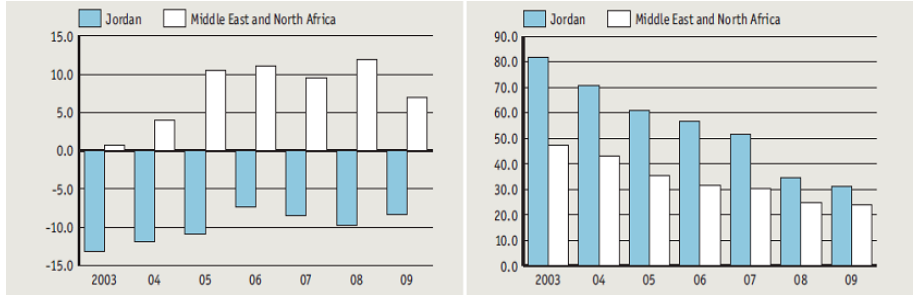
Ülkenin reel büyümesinin yıllar itibariyle seyrini incelediğimizde 2000-8 yılları arasında bölge ve dünya ortalamasının üstünde bir performans gösterdiğini görmekteyiz. Enflasyon oranı bölge ortalamasının altında gerçekleşmekle beraber dünya ortalamasının üstünde seyretmiştir.

Şekil 16. Ürdün'ün Reel Büyümesi (%) - Enflasyon Oranları Seyri (Ort,%)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report "Jordan, 2008" sf: 19.

Bütçe dengesi ise açık vermektedir. 2006-8 aralığında bütçe açığının GSYİH' ya oranı tek haneli rakamlarda seyretmektedir. Dış borçlarının GSYİH'a oranı ise bölge ortalamasına göre yüksek olmak birlikte gittikçe azalan bir seyir göstermektedir.

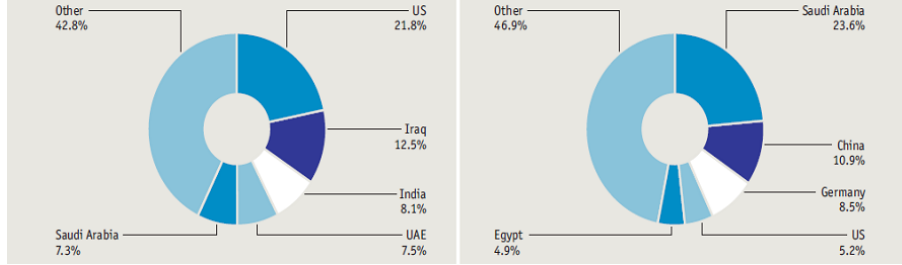

Şekil 17. Ürdün'ün Bütçe Dengesi (GSYİH %'si) - Toplam Dış Borç (GSYİH %'si)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report "Jordan, 2008" sf: 19.

Ülkenin dış ticaretine baktığımızda 2007 ihracatı 5,7 milyar dolardır. Ana kalemleri giysi, ecza malzemeleri, potas, fosfat, gübre, sebze ve imalat ürünleri oluşturmaktadır.

2007 ithalatı 12,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bunda ana kalemleri ham petrol, tekstil kumaşı, makine, taşıma ekipmanları ve yatırım malları oluşturmaktadır.

Şekil 18. Ürdün'ün Başlıca İhracat Ortakları-Başlıca İthalat Ortakları (2007)

Kaynak: Economist Intelligence Unit Country Report "Jordan, 2008" sf: 19.

Ülkelere göre dış ticaretinin dağılımına bakıldığında ihracatında ABD, Irak Hindistan Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ana partnerleri oluşturmaktadır. Büyük ithalat partnerleri ise Suudi Arabistan, Çin, Almanya, ABD ve Mısır'dır.

Ekonomiye ait önemli diğer önemli noktalara değinildiğinde:

Diğer Arap ülkelerinin çoğunluğunda olduğu gibi Ürdün ekonomisinde de halen kamunun ağırlığı hissedilmektedir. Ürdün'ün kendine ait petrol kaynakları bulunmamaktadır. Savaş öncesi dönemde Irak'ın Ürdün'e sattığı sübvansiyonlu petrol sevkiyatı Irak'ın işgali ile durmuş ve Ürdün, petrolü dünya fiyatlarından almaya başlamıştır. Savaşın ülke ekonomisine bir başka etkisi Ürdün'e yerleşmek isteyen Iraklılardan dolayı gayrimenkul ve inşaat sektörlerinde büyük talep yaşanmasıdır. Ayrıca mevcut yeniden yapılandırılmada Irak'a sevkiyat bu ülkeden yapılmaktadır (DEİK(ÜR), 2008: 2-5).

Ürdün, iç piyasanın düşük alım gücü ve gümrük vergilerinin düşürülmesi nedeniyle ülkeye giren ucuz ithal ürünleri gibi nedenlerle önemli bir imalat sanayisine sahip bulunmamaktadır. Ürdün'ün en büyük sektörü fosfat ve potas işletmeleridir. Hâlihazırda dünyanın en büyük üçüncü fosfat tedarikçisi konumundadır (İGM(ÜR), 2008: 13; EIUP(ÜR), 2008: 37).

Ürdün-ABD Serbest Ticaret Anlaşması, 2001 yılı Aralık ayında yürürlüğe girmiştir. Ürdün'den ABD'ye ihraç edilen ürünlerin %96'sı ABD'ye gümrüksüz* girmektedir. Bunda Amerikanın bölgedeki askeri operasyonlarına Ürdün'ün katkısı önem taşımaktadır. Bunu yaparken de bölgedeki diğer Arap ülkelerinin olumsuz bakışlarını engelleyecek ustalıkta diplomasi yürütmüştür. Ülkeye yabancı yatırımların %91'i Arap dünyasından gelmiştir. Ürdün'de gerçekteşen yabancı yatırımların %62'si Suudi Arabistan kaynaklıdır. Ürdün'de son dönemde sağlık turizmi de önemli gelişme kaydetmiştir. Tedavi amacıyla ülkeye yılda 100.000 turist gelmektedir(DEİK(ÜR), 2008: 3-10).

Türkiye ile Ürdün'ün dış ticaretine değinirsek; Türkiye fazla vermekle beraber Ürdün'ün Türkiye'ye ihracı yok denecek kadar azdır.

Tablo 12. Yıllara göre Türkiye-Ürdün Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	99	27	126	72
2001	118	13	132	105
2002	114	18	132	95
2003	148	13	162	135
2004	223	12	236	211
2005	286	26	313	259
2006	321	9	330	312
2007	389	11	400	377

Kaynak: DEİK, Türkiye – Ürdün Ticari ve Ekonomik İlişkileri Raporu, sf:1.

Türkiye'nin Ürdün'e ihraç ettiği başlıca ürünler, elektrikli makineler, kazanlar, makineler, demir çelik eşya, otomotiv ve yan sanayi ve ağaç, ahşap eşya olarak sıralanabilir. Türkiye, Ürdün'den, tuz, kükürt, çimento, gübre, anorganik kimyasallar, alüminyum ve alüminyum ürünler, votka, keçe ve örme giyim eşyası ithal etmektedir(DEİKİKİ(ÜR), 2008: 1). Türkiye'nin ihracatında Ürdün'ün payı %0,37; ithalatında Ürdün'ün payı %0,01'dir.

7. Yemen

Suudi Arabistan ve Umman'la karadan sınır komşusu olan Yemen'in Kızıldeniz ve Arap denizinde kıyıları vardır. Ülkenin yüzölçümü 527.970

* Ürünlerin %35 Ürdün, %8 İsrail katma değerine uğraması gümrüksüz geçişler için temel şarttır.

km² (Türkiye'nin %64,81'i). Ülkenin nüfusu 23,013 Milyon (Türkiye'nin % 32,65'i)dur. Nüfusun yaşa göre dağılımı 0-14 yaş arası %46,2, 15-64 yaş arası %51,2, 65 yaş üstü %2,6'dir.

Ülkenin makroekonomik açıdan durumunu tablo 13'de görmek mümkündür.

Tablo 13. Yemen'in Makro Ekonomik Göstergeleri (2007)

Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla	\$21,66 Milyar Dolar
Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (PPP)	\$56,24 Milyar Dolar
Kişi Başı Milli Gelir (PPP)	\$2.500 Dolar
Bütçe Geliri - Gideri	\$7,576 - \$8,391 Milyar Dolar
Cari Hesap Dengesi	\$0,362 Milyar Dolar (-)
Gsyih Sektörel Dağılım	Tarım:12,4% Sanayi:40,9% Hizmetler:46,7 %
İşgücü	6,375 Milyon Kişi
İşsizlik	35 % (2003)
Yoksulluk Sınırı Altı Nüfus	45,2 % (2003)

Kaynak: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ym.html> adresinden derlenmiştir.

Yemen, Arap dünyasındaki en fakir ülkelerden biridir. Günde 2 doların altında yaşayan nüfusun % 45; günde 1 doların altında yaşayanların % 16 civarında olması bunun göstergesidir. Bu değerleriyle insani gelişme endeksinde 177 ülkeden 153. olabilmıştır. (EIUP(YE), 2008: 3-12). Bölgede en az elektriğe ulaşımın yaşandığı ülkedir. Nüfusunun %40'ı elektriğe ulaşabilmektedir. Tüm bu olumsuz tablonun yanında ekonomik durumu azalmakta olan petrol kaynaklarına aşırı derecede bağımlıdır.

İşgücünün çoğu tarım ve hayvancılık tarafından istihdam edilmektedir. GDP'nin %20'sini yaratan bu sektör, işgücünün %50'sini istihdam etmektedir. Hizmetler, inşaat, sanayi ve ticaret işgücünün ¼'ünden az sayıda kişiyi istihdam etmektedir(EIU(YE), 2008: 15).

Ülkenin 2007 ihracatı 7,311 milyar dolar'dır. Bunda ana kalemleri ham petrol, kahve, kurutulmuş ve tuzlanmış balık ve deri oluşturmaktadır. 2007 ithalatı 6,735 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bunda ana kalemler yiyecek, içecek canlı hayvan, makine ve ekipmanlar, kimyasallardır (İTO(YE), 2007: 4).

Türkiye ile ticari ilişkilerinde 2007 yılında Yemen'e ihracatımız bir önceki yıla göre yaklaşık %38'lik bir artış göstererek 274 milyon dolar

seviyesine yükselmiştir. Aynı yıl ithalatımız da %4'lük bir artış göstererek 458 bin dolar olarak gerçekleşmiştir. Yemen'e ihracatımızın yaklaşık % 65'ini demir-çelik ürünleri oluşturmaktadır. Mineral yakıtlar, un ve nişasta, makine ve cihazlar, halılar, gıda ürünleri Yemen'e ihraç ettiğimiz diğer başlıca ürünlerdir. Yemen'den ithalatımızda ise ön sıraları meyve ve kabuklu yemiş, balık ve metal cevheri almaktadır (DTM(YE), 2008: 4).

8. Sonuç

Bölge ülkeleri ve kalkınmışlık durumları çalışmamızın I. kısmında özetlenmiştir. Burada görüldüğü üzere özellikle bazı bölge ülkelerinin zengin kaynakları bulunmasına rağmen kalkınma sürecinde fert başına düşen GSMH açısından kendisine denk olan gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında kayda değer bir geri kalmışlık içinde oldukları görülmektedir. Bunun birçok sebebi bulunmasına rağmen verimlilik ve yenilik/teknoloji üretme konusundaki yetersizlikleri ana sebeplerin başında gelmektedir.

Ortadoğu ülkelerinden bir kısmı Türkiye ile sınır komşusu diğerleri de yakın coğrafyada olmasından ötürü; Türkiye'nin bölge ile ilişkilerinden bahsedilirken genelde Türkiye'nin bu ülkelerle yapılacak karşılıklı ticaret potansiyelini yeterince kullanamadığı görülebilmektedir. Türkiye'nin incelenen coğrafya ile ticaretini ve ekonomik işbirliğini arttıramamasının sebeplerinden biri de bölge ülkelerinin uyguladığı ekonomik politikaların liberal temelden yoksun olmasıdır.

Bir diğer husus fiyat konusunu arka planda tutan daha çok, petrol ihracatı gelirlerinin büyük kısmını oluşturan ülkelerle ilişkilerinde kalite ve lüks konusunda tatmin edici hizmetler sunma konusunda ortaya çıkmaktadır. Markalaşan adıyla "turquality" algısı henüz bu bölgelerde yeterince tatmin edici safhaya ulaşmamıştır.

Bu bölgede, yaygın kullanılan yerel bir tutumdan hareketle olsa gerek, bir iş adamının uyguladığı yanlış tutum, kırılması zor ön yargılara yol açabilmektedir. Bu da geçmiş hataların şimdilerde yol açtığı olumsuz eğilime veya olası hataların gelecek ilişkileri zedeleyebileceğine işaret etmektedir.

Bölgedeki ilişkileri etkileyebilecek bir diğer husus Arapların iş ilişkilerinde kişisel temaslara verdikleri önemdir. Karşılıklı ziyaretlerin artması hem bu ülkelerdeki özel sektöre mal ve hizmet satılmasında hem

de bu ülkelerde devlet alımlarında uygulanan kefil sistemi* gibi uygulamalarla devlete mal satımında önem taşımaktadır.

Bölge ile aramızdaki ticari ilişkileri geliştirmenin bir diğer yolu, Türk Devletinin bölge ülkelerinin Türkiye'ye karşı uyguladığı olumsuz ayrımcılıkların giderilmesi konusunda diplomatik girişimler konusunda aktif tutum takınmasında devlet sektörünün ağırlıklı yapı teşkil ettiği bu ülkelerin dış alımlarında müteşebbisleri pazarlayan bir tutum takınmasının önemi büyük olacaktır.

Kaynakça

DEİK(LÜ), 2008, "Lübnan Ülke Bülteni" Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu, Ankara.

DEİK(MI), 2008, "Mısır Ülke Bülteni" Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu, Ankara.

DEİK(SA), 2008, "Suudi Arabistan Ülke Bülteni" Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu, Ankara.

DEİK(SU), 2008, "Suriye Ülke Bülteni" Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu, Ankara.

DEİK(UM), 2008 "Umman Ülke Bülteni" Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu, Ankara.

DEİK(ÜR), 2008, "Ürdün Ülke Bülteni" Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu, Ankara.

DEİKİKİ(LÜ), 2008, "Türkiye - Lübnan İkili Ticari ve Ekonomik İlişkiler", Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu, Ankara.

DEİKİKİ(MI), 2008 "Türkiye - Mısır İkili Ticari ve Ekonomik İlişkiler", Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu, Ankara.

DEİKİKİ(SA),2008, "Türkiye - Suudi Arabistan İkili Ticari ve Ekonomik İlişkiler", Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu, Ankara.

DEİKİKİ(SU), 2008, "Türkiye - Suriye İkili Ticari ve Ekonomik İlişkiler", Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu, Ankara.

---

* Birçok Arap ülkesinde devlet alımlarını, ya yerel işadamlarından ya da bu iş adamlarının kefil (veya acente) olduğu yabancı şirketlerden yapmaktadır.

- DEİKİKİ(UM),2008, “Türkiye - Umman İkili Ticari ve Ekonomik İlişkiler”, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu, Ankara.
- DEİKİKİ(ÜR), 2008, “Türkiye – Ürdün İkili Ticari ve Ekonomik İlişkiler”, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu, Ankara.
- DTM(YE), 2008, “Yemen Cumhuriyeti Ülke Profili”, Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Economist Intelligence Unit Country Report, 2009, “Lebanon, 2008”, The Economist Publ., London.
- Economist Intelligence Unit Country Report, 2009, “Egypt, 2008” , The Economist Publ. London.
- Economist Intelligence Unit Country Report, 2009, “Syria, 2008” , The Economist Publ., London.
- Economist Intelligence Unit Country Report, 2009, “Oman, 2008” , The Economist Publ., London.
- Economist Intelligence Unit Country Report, 2009, “Jordan, 2008” , The Economist Publ., London.
- Economist Intelligence Unit Country Report, 2009, “Saudi Arabia, 2008” , The Economist Publ., London.
- EIUP(LÜ), 2008, Economist Intelligence Unit Country Profile “Lebanon” , The Economist Publ., London.
- EIUP(MI), 2008, Economist Intelligence Unit Country Profile“Egypt”, The Economist Publ., London.
- EIUP(SA), 2008, Economist Intelligence Unit Country Profile“Saudi Arabia” , The Economist Publ., London.
- EIUP(SU), 2008, Economist Intelligence Unit Country Profile“Syria” , The Economist Publ., London.
- EIUP(UM), 2008, Economist Intelligence Unit Country Profile “Oman” , The Economist Publ., London.
- EIUP(ÜR), 2008 Economist Intelligence Unit Country Profile, “Jordan” , The Economist Publ., London.
- EIUP(YE),2008, Economist Intelligence Unit Country Profile, “Yemen” , The Economist Publ., London.
- İGM(LÜ), 2008, “Lübnan Cumhuriyeti Ülke Raporu”, Haz. İnci Selin Aydın, DTM İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Ankara.

- İGM(SU), 2008, “Suriye Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu”, Haz. İnci Selin Aydın, DTM İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Ankara.
- İGM(SA),2008 “Suudi Arabistan Ülke Raporu” Haz. İnci Selin Aydın, DTM İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi
- İGM(UM), 2008, “Umman Sultanlığı Ülke Raporu” Haz. İnci Selin Aydın, DTM İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Ankara.
- İGM(ÜR), 2008, “Ürdün Ülke Raporu” Haz. İnci Selin Aydın, DTM İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Ankara.
- İTO(LÜ), 2004, “Lübnan Ülke Raporu” İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, İstanbul.
- İTO(SA), 2006, “Suudi Arabistan Ülke Raporu” İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, İstanbul.
- İTO(UM), 2006, “Umman Sultanlığı Ülke Raporu” İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, İstanbul.
- İTO(YE), 2007 “Yemen Cumhuriyeti Ülke Raporu” İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, İstanbul.
- KOSGEB, 2009, “Birleşik Arap Emirlikleri Genel Ekonomik Durum ve Dış Ticaret Raporu 2008” , Ankara.
- KTO (KA), 2008, “Katar Ülke Raporu” Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi, Konya.
- KTO (MI), 2008, “Mısır Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu” Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi, Konya.
- KTO (SA),2008,“Suudi Arabistan Krallığı Ülke Raporu” Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi, Konya.
- KTO(SU), 2008, “Suriye Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu” Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi, Konya.
- Şen, F., 2007, “Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi Türkiye Örneği” Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html>, Erişim tarihi: 15.07.2012.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html>, Erişim tarihi: 15.07.2012.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>, Erişim tarihi: 15.07.2012.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html>, Erişim tarihi: 15.07.2012.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mu.html>, Erişim tarihi: 15.07.2012.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/jo.html>, Erişim tarihi: 15.07.2012.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ym.html>, Erişim tarihi: 15.07.2012.